

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçerken -1700'lü yıllarda- yaşanan bunalımın bir benzeri, sanayi toplumundan bilgi toplumuna -1950'den günümüze- geçişin yaşandığı günümüz dünyasında da görülmektedir. Bu sebepten dolayı özellikle bu geçişin sosyal hayatta ve anlam dünyasında yoğun olarak hissedildiği Batı'da, genelde madde ötesine özelde dinî değerlere ve kurumlara bir yöneliş söz konusudur. Fakat bu seferki yönelişin özellikle insanın yükselen değerleri istikâmetinde, fitrata uymayan dinlerin aleyhine bir gelişmeyi de beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

Bilgi Toplumunda Dinin Yükselen Değeri

ve Türk Müslümanlığı

Bilindiği gibi sanayi toplumunun teknolojik temeli; buhar makinesinin icadıyla İngiltere'de, ideolojik-siyasî temeli; 1789 İhtilâli ile Fransa'da, felsefî-düşünce temeli de; Hegel ve Marks'ın katkılarıyla Almanya'da atılmıştır. Adına makine çağı da denilen bu dönemde pozitif bilim, bütün gerçeklerin altında tek bir doğru olduğu inancından hareketle, bütün hayatı “nesnelleştirmeye” yönelmiştir.

Sanayi toplumunun dünya görüşüne kaynaklık eden Hegel'in “tarihî idealizm”i ve bu düşüncenin tepetaklak edilmiş şekli olan Marks'ın “tarihî materyalizm”i, her şeyin zıddıyla mücadele içinde varlığını sürdürdüğü temel görüşüne dayanan diyalektiğin üzerine kurulmuştur. Esasında, Kur'an'da, “Ders alınız diye her şeyden çift çift yarattık” ayetiyle çok önceden bildirilen ve yaratılmışların tanınması, bilinmesi ve insanın hizmetine sunulması, bütün bunların ötesinde de; maddeden mânâya, sınırlıdan sınırsıza, yaratılmıştan Yaratıcı'ya giden tefekkür

yolunda bir düşünce yöntemi olarak, akıl sahibi insanlarca kullanılması için bahşedilmiş bir yaratılış gerçeğidir, diyalektik.

Gerçekten de bizler gündüzü geceyle, iyiyi kötüyle, güzeli çirkinle, beyazı siyahla, bütünü parçayla, erkeği kadınla vb. tanırız ve anlarız. Ayrıca çift çift yaratılanlar, bilmenin de ötesinde hayatımızın inişlerini ve çıkışlarını oluşturarak, bireysel ve toplumsal gelişmemizi ve olgunlaşmamızı da sağlarlar.

Diğer taraftan, yaratılmışların bilinmesinde anahtar görevi üstlenen çift çift yaratılmış zıtlıklar, Yaratıcı'nın zâtının niçin bilinmeyeceğinin cevabını da verir bize: Yaratıcı "zıddı" olmayan "tek" olduğu için zâtı bilinemez. Bu gerçekten uzak olan Batı tefekkürü, âdeta yaratılmışlar ile Yaratıcı arasındaki ilişkiyi, yaratılmışlar için geçerli olan tez-antitez ilişkisine indirgeyerek; "Tanrı-Meryem" bağlantısından "İsa" sentezine ulaşarak "teslis" inancını geliştirmiştir.

Sanayi devriminin itici gücü olan makine, "tez-antitez" ilişkisinden hareketle parça-bütün zıtlığının senteze ulaştırılmış bir sonucu iken, bilgi toplumunun itici gücü olan bilgisayar da "var-yok" zıtlığının (tez-antitez) "1-0" şeklinde elektriksel işaretle kodlanmasıyla oluşturuldu. Dolayısıyla çift çift yaratılanlardan, bilimsel yöntemler kullanılarak gerektiği gibi alınan dersler sayesinde bilgi toplumu seviyesine ulaşıldığı yorumunu yapmak pekâlâ mümkündür.

Aynı diyalektik düşünce metodundan hareketle, halkın "evet-hayır" ikilisinden birini tercih etmesiyle iradesini belirttiği ve adına "modern demokrasi" dediğimiz yönetim biçimi de sanayi toplumu ile yaşıttır. Bu yüzdendir ki, sanayi toplumu aşamasını tamamlayamayan ülkelerdeki demokrasi ya yoktur ya da kör topal yürütülmeye çalışılmaktadır. İç politikada siyasî yelpazeyi "sağ-sol" zıtlığı temelinde şekillendiren bu düşünce biçimi, uluslararası politikayı da, özellikle Soğuk Savaş döneminde, "Doğu-Batı" zıtlığı üzerine kurmuştur. NATO ve Varşova Pakti çerçevesinde oluşturulan iki kutuplu dünyada bir çok mesele kolayca çözülebiliyordu. Komünist ülkelerin yönetimleri, kapitalist tehdit ve tehlikelere göre, kapitalist ülke yöneticileri de komünist tehdit ve tehlikelere göre tavırlarını ve politikalarını kolaylıkla belirliyorlardı. Hatta tavırlardaki kararsızlıklar, karşı tarafın tavrının tamamen zıddını takınmakla giderilebiliyordu. Çünkü olayları tez-antitez zıtlığı içinde değerlendirmek, karmaşık sorunları basite indirgeyerek anlamada ve sonuca gitmede kolaylık sağlıyordu.

Fakat bu anlayış biçimi, fizikte madde ile enerji arasındaki "geçiş bölgesi" yâni kuantum alanına ulaşıldığında, yâni Newton susup, Einstein konuşmaya başladığında, dünyayı tanımlamaya yetmemeye başladı. Determinist mantığın yerini, Nasrettin Hoca'nın "Sen haklısın, sen de haklısın, hanım sen de haklısın" sözünde ifâdesini bulan ve Lütfi Alişker Zâde isimli Azeri Türkü tarafından geliştirilen, "Puslu mantık" aldı. Pozitivist determinist anlayışın yerini "mâneviyatçı" diye tanımlanabilecek kuantumcu anlayışlara bırakmasıyla, teslis inancı yıkılmaya, tevhid inancı yayılmaya, akıl ile gönül arasında iletişim kurulmaya başlandı. Kısaca materyalist dünya algılaması zayıflarken mâneviyatın biçimlendirdiği holistik dünya tasarımları kendisine rasyonel zeminde bir yer edinmeye başladı. Bu ise, dinî inançların getirdiği bakış açılarının hayatın her alanına rengini vurmasına imkânı verdi. Bilim ve inanç dünyasında yaşanan bu köklü değişmelerin, materyalist-ateist-determinist Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte hızlanması, konuya uluslararası bir boyut kazandırdı. Böylece insanlık, hayatının her alanında risklerle dolu bir geçiş dönemi yaşamaya başladı. Her geçiş dönemi risklidir ve olumlu veya olumsuz ciddi sürprizlere gebe, içinde yaşadığımız bu dönemde bundan muaf değildir.

Sanayi Toplumundan Bilgi Topluma Geçiş Süreci

Toplumsal gelişmelerin geçiş dönemleri, yeni toplum tipinin doğum sancılarının yaşandığı; bunalımlı, çalkantılı bir süreçtir. Böyle zamanlarda insanlar, belirsizlik değil sağlamca tutunabilecekleri toplumsal değerler ve kurumlar ararlar. Bu ihtiyaca cevap verebilecek kurumların başında da din gelmektedir. Esasında din duygusu ve kurumu, ferdî ve toplumsal hayatın bütün dönemlerinde canlılığını ve etkinliğini sürdürür. Fakat geçiş dönemlerinde, diğer değerler ve kurumlar hızla erozyona uğrarken din, insanların inanacakları ve bağlanacakları bir sistem olduğu için, daha çok canlanır ve etkinleşir. Bu durumun başka önemli bir nedeni de, istikrarlı zamanlarda günlük hayatın koşuşturmalarının, eşya âlemiyle oluşturulan meşguliyetin başka bir anlamıyla bütünüyle yaratılmışlar dünyasının insanın idrakinde oluşturduğu bir sis perdesinin, insanın inanç dünyasındaki boşluğu kısmen doldurmuş olmasıdır. Yâni istikrarlı ortamlar bir anlamıyla insanın Allah'a gâfil olmasına yol açmıştır. Geçiş dönemlerinin oluşturduğu kaotik ortam ve kasırgalar, bu sis perdesini dağıtarak ve insanların gafletten uyanıp dine yönelmelerine yol açar.

Savaş ve tabîî âfet zamanlarında da aynı durum yaşanır.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçerken -1700'lü yıllarda- yaşanan bunalımın bir benzeri, sanayi toplumundan bilgi toplumuna -1950'den günümüze- geçişin yaşandığı günümüz dünyasında da görülmektedir. Bu sebepten dolayı özellikle bu geçişin sosyal hayatta ve anlam dünyasında yoğun olarak hissedildiği Batı'da, genelde madde ötesine özelde dinî değerlere ve kurumlara bir yöneliş söz konusudur. Fakat bu seferki yönelişin özellikle insanın yükselen değerleri istikâmetinde, fıtrata uymayan dinlerin aleyhine bir gelişmeyi de beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

Bir Toplumsal Kurum Olarak Din

Yapılan tarihî ve sosyolojik araştırmalar gösteriyor ki, tarihin her döneminde insanlar, kendilerinin gücünün üstünde bir yüce güce, çevrelerindeki eşyaları yaratan ve yönlendiren bir "Yaratıcı"ya inanmışlar ve bu inançları doğrultusunda da fizikî ve toplumsal yapılanmalara gitmişlerdir. Arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan bütün eski yerleşim merkezlerinin bir mâbed etrafında yapılandıkları görülmüştür. Buradan hareketle denilebilir ki, eski veya modern bütün kültür ve medeniyetlerin mayasında din ve dinden kaynaklanan inançlar ve bu inançların yön verdiği fikirler, ideolojiler vardır.¹

Batı'da, din psikolojisi ve sosyolojisi üzerine araştırmalar yapan bilim adamları, kendi dünya algılamaları ve inanç esasları üzerinden meseleyi tahlil etmeye yöneldiklerinden dolayı, bütün bilimsellik iddialarına rağmen, Hristiyanlığın "baba, ana, oğul" üçgeninde oluşturulan "kutsal aile" inancına bağlı olarak düşünülmüşlerdir. Bu araştırmacılar, çocuklardaki ve gençlerdeki dinî arayış ve yönelişleri, aile içindeki ana-baba ihtiyacına bağlayarak, bir göksel kutsal inançlar ailesi kavramına ulaştılar. Bu araştırmacıların birinin ifâdesi şöyledir: "Din ilkin görünen bir anne ile babaya karşı duyulan, sonra da göklere çevrilen, insanlık ailesinin görünmeyen babasına yönelen, evlâtlık sevgisinden başka bir şey midir?"²

Genel olarak söylersek, bu konularda araştırma yapan Batılı bilim adamları bütün şöhretlerine rağmen oldukça geri bakış açılarına sâhiplerdir. Çünkü onlar özellikle "insanın câhili" olmakta hâlâ diretiyorlar. Hâlbuki, insan Allah'ı, fıtratı ve tabiatı gereği aramaktadır. Yâni insan Yaratıcısı'nı aramaya mahkûmdur. Tıpkı Hz. İbrahim gibi... Hz. İbrahim'in inanç mâcerası, insanın zât programında müstesna bir yere sâhip olan Yaratıcı'yı arama ve bulma ihtiyacını ve bunun sağlıklı diyalektiğini gösterirken, insanların çok azının Allah'ın lûtfu ile hakikâti yakalayabildiklerini de bildirmektedir. İnsanın, inanma ihtiyacına sağlıklı cevaplar bulamaması ve inanma ihtiyacını somut veya sahte ilâhlarla gidermeye çalışmasının ise onu eşyanın esiri kılacağı anlatılmaktadır.

İslâm'ın ışığında konuya yaklaşacak olursak; insanın özündeki inanma ihtiyacını programlayan sır sebep, "Biz Adem'e ruhumuzdan üfledik" âyetiyle bildirilen "İlâhî emânetin" geldiği, koparıldığı esas bütüne, ana kaynağa ve öz vatana duyduğu kavuşma istek ve arzusudur. İşte, insanların Allah'a muhtaçlığı bu sebeptendir ve Kur'an'da; "Ey insanlar siz, hepiniz Allah'a muhtaçsınız"³ buyrulurken, zât programımız gereği yüzümüzü O'na çevirmemizle esas ihtiyacımızı giderebileceğimiz şu âyet ile bildirilmektedir: "O hâlde, yüzünü muvahhid olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına hiçbir şey, hiçbir yanlış yorumlama bedel olamaz. Bu, dimdik ayakta duran bir dindir. Fakat, insanların çoğu bunu bilmez."⁴

İşte böyle bir fıtrat dini, diğer bir ifâdeyle İslâm dini olan orijinal Hristiyanlık, Romalı zâlimler vâsıtasıyla ve paganizmin etkisiyle bozuldu. Bu saptırmanın tarihî süreç içindeki gelişimi kısaca şöyle oldu: "Allah'ın kulu ve elçisi olan Hz. İsa" hak dini çevresine tebliğ etmeye başlayınca, başta Yahudiler olmak üzere Romalılar'ın büyük baskısı ve zulmüne uğradı. Roma'nın bütün baskılarına rağmen gelişmeye devam eden Hristiyanlık, özellikle ezilen insanlar arasında yayılıyordu. 324 yılında tahta geçen İmparator Kostantin Hristiyan oldu ve devlet imkânlarını da kullanarak halkın büyük çoğunluğunu oluşturan putperestlerle sayıları gittikçe artan Hristiyanlar'ı tek bir din altında toplamak için 325 yılında İznik konsülünü toplayarak teslis inancını kabul ettirdi. Bu inanç putperest Yunan'ın kutsal tanrılar ailesinin bir versiyonuydu. Diğer taraftan uygulamaya yönelik Hristiyanlık kurallarını da değiştirdi. Bu değişikliğin amacı ise Romalılar'ın alışageldikleri yaşantı biçimini sürdürmektir. Bu amaçla orijinal Hristiyanlık'ta yasaklanan fâiz, domuz eti ve içki yasağını kaldırttı. Kiliselerin resim ve heykellerle doldurulması da bu dönemle birlikte başlar. Bozulan İncil'le birlikte fıtrat dini olmaktan uzaklaşan Hristiyanlık, zaman içinde başka kul müdâhaleleriyle bu günlere kadar geldi. Bu pencereden bakıldığında, bugünün küresel hegemonik güçlerinin başta İslâm olmak üzere mevcut dinleri kendi istekleri, arzuları, hedefleri ve yaşam

tarzlarıyla uyumlu hâle getirmenin gayreti içinde olmaları daha bir anlamlı hâle gelmektedir.

Aydınlanmanın ve bilgilenmenin sağlamış olduğu, eşyâyı ve insanın kendisini daha yakından tanıma imkânı, Batılı düşünen insanları tarım toplumu döneminin sonuna doğru kiliseye ve onun temsil ettiği bozulmuş Hristiyanlığa karşı mücadeleye sevk etmiştir. Fakat bu mücadele kilise ve hükümdarın iktidar vasıtası hâline gelen Hristiyanlığa karşı olmaktan çıkarak âdeta Tanrı ile bir mücadeleye dönüşmüştür. İnsana aklın rehberliğinde bir gelecek vaad eden Aydınlanma, düne göre Batılı insana daha çok değer atfetmişse de, bu insandaki inanma ihtiyacını gidermemiştir. Batı'da dinî arayış sürmüştür. Çünkü aklın rehberliğinde ancak gerçeğin alacakaranlığına ulaşılmış, sanayileşmenin getirdiği gelişme bu alacakaranlıkta insanın kendisine yeni ilâhlar edinmesine mani olamamıştır. Hristiyanlığın çağın gerekleri ışığında zaman zaman kendini yenilemeye çalışması, Hristiyanlığın insana yaklaşımındaki en temel açmaz olan; insanların doğuştan suçlu ve günahkâr kabul eden zihniyetin bütün olarak dönüşmesi anlamına hiçbir zaman gelmemiştir. Bu sebepten hâlen doğan çocuklar, bir "baba" tarafından vaftiz edilerek temizlenmeye(!) çalışılmaktadır. Basitmiş gibi gözükken bu konu, temel insan haklarına yapılan en büyük saldırıdır. Bu bağlamda insanî değerlerin ön plâna çıktığı günümüzde teslis inancında yapılacak birkaç tâmirat Hristiyanlığı kolay kolay kurtaramaz.

İnsanı her şeyin merkezine oturtan gerçek dini arama ve bulma gayretinin artarak güçleneceği zaman dilimi, bilgi toplumu dönemi olabilir. Bilgi toplumunun sağladığı imkânlar, sanayi toplumunun ikili felsefesinin kurduğu soyut ve somut duvarları yıkarak her sahada çoğulculuğun kapılarını ardına kadar açıyor. Artık temsili demokrasinin yerini katılımcı çoğulcu demokrasi alırken, insanlar hayatlarının her alanında siyah ve beyazdan başka renklerin de varlığını fark ediyor. Bu çoğulculuk yıllardan beri ikili düşünceyle şartlanmış insanlara ve yönetimlere ürküntü veriyor. Bu korku ve ürküntü bencil istek ve arzularla birleşince ulusal ve küresel çapta komplolara ve saldırılara dönüşerek dünya barışını ve insanlığın huzurunu ciddi boyutlarda tehlikeye sokuyor.

Her şeye rağmen bilgi toplumunun oluşturduğu ortam; her türlü bilgiye kolaylıkla ve özgürce erişebilme imkânı, insanın her sahada öne çıkması, akıl ürünü her türlü insansız ve insafsız ideolojilerin hayatın karmaşık gerçekleri karşısında çaresiz kalması ve hatta iflâs etmesi, Hristiyanlığın her geçen gün zayıflayan hâli, bütün bunlar ve diğer maddî ve mânevî sebeplerden dolayı; insanlığın kendini tanıması, haklarının farkına varması, karanlıktan aydınlığa çıkmak için bir ışık, bir nur aramaya başlaması geleceğimiz açısından umut veren olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Tarihî tecrübeler göstermiştir ki, İslâm'ın aydınlatma (imân), arındırma (ihlâs) ve olgunlaştırma (uygulama) işlemi, mutluluk çağı (asrı saadet) dışında en güzel ve kâmil seviyede Türk milleti tarafından yaşanmış ve yaşatılmıştır. Böylece tarihî süreç içinde Türk'ün yaşadığı ılıman iklimli coğrafyalarda adına Türk Müslümanlığı denilen bir olgu gelişmiş ve bugünlere taşınmıştır.

Türk Müslümanlığı Kavramını Düşünmek

Milletler mücadelesinde din faktörü dün olduğu gibi bugün de derinliğini ve etkinliğini artırarak sürdürüyor. Bölgesel ve küresel etkinlik kazanmaya çalışan güçlü ülkeler üç büyük semavî dinin ana merkezlerini ve kesişme noktalarını kontrol etmek istiyorlar. Bu konuda Vatikan, Mekke, Medine, İstanbul ve Kudüs öne çıkan merkezler olarak dikkat çekiyor.

Şurası bir gerçektir ki, millî kimliğin oluşmasında, korunup geliştirilmesinde önemli bir görev yapan din ve buna dayalı kültürel yapılanmalar dikkate alınmadan, ne sağlam bir millî savunma ne de etkili bir millî atılım yapılabilir. Günümüzde bütün acımasızlığı ile devam eden milletler mücadelesinin arka plânındaki yönlendirici saiklerden birisi de din iken, Türkiye'nin muhatap olduğu saldırılar karşısında direnç merkezleri oluşturmak isteyen karar alıcıların dinin bu boyutuna yeterince ehemmiyet verdiğini ve ondan faydalandığını söylemek mümkün değildir. Şüphesiz ki bu durumun önemli sebeplerinden bir tanesi, İslâm adına hareket ettiğini söyleyen kişilerin eyleme dönük hareketlerinin yarattığı anlam kaymasıyken diğeri de, sistemin dine (İslâm'a) hâlâ Kurtuluş Savaşı sonrasındaki anlayış ve psikoloji ile yaklaşma eğilimini sürdürmesidir.

Tarihî bir dönemecin alınmakta olduğu günümüzde, bu ülkeyi yönetme durumundaki kadroların, genelde din özelde İslâm gerçeğinden uzun süre kaçmaları mümkün gözükmemektedir. Dinin tasavvufi boyutunu reddeden bu sebepten İslâm'ı çoraklaştıran, kısırlaştıran ve nihâyet terörize eden Arap ve Fars Müslümanlığı'nın verdiği

görüntüye bakarak ve Türkiye'deki kahir ekseriyetin onlar gibi düşünmediğini ve yaşamadığını görmezden gelerek, İslâm'a karşı mesafeli durmak; küresel hâkimiyet peşindeki güçler karşısında mücadeleye yenik başlamak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda emperyalizmin vahşi hedeflerinin arka plânındaki dinî motifleri iyi tahlil etmek durumundayız. Eğer dinin sosyal hayatta oynadığı rolü ve insanlara verdiği aşkı, ruhu doğru analiz edemezsek bu; "ılımlı İslâm" olarak lanse edilen modelin kitlelere yayılmasına, bu tasarımın zihniyetleri şekillendirmesine, Türkiye'nin federasyonlaştırılmasından bölünmesine varıncaya kadar bir sürü projeye müsaade eden bireyler vücuda getirmesine, yâni sâdece maddî olarak değil mânevî olarak da ülkemizin ve insanlarımızın sömürülmesine göz yummak anlamına gelecektir.

Bu gerçekler ışığında, Batı'nın oryantalist bakış açısının ürünü olan "ılımlı İslâm" ve "radikal İslâm" tasarımlarının dışında, binlerce yıllık bir tarihî birikimi olduğunu ve bin yıldır İslâm'a kalıcı hizmetleri yaptığını söylediğimiz Türk milletinin kendine özgü İslâm anlayışının kodlarını deşifre etmemiz gerekmektedir.

Türk'ü diğer milletlerden farklı kılan ayırt edici temel millî özellikleri doğal olarak O'nu, İslâm'ı diğer milletlerden daha farklı algılama ve yaşama yönünde etkilemiştir. Bu farklılığı dinî eserlerde gözlemlemek daha kolaydır. Meselâ bizim câmilerimiz ve minarelerimiz estetik ve sanat açısından diğer İslâm ülkelerinkinden farklıdır. Bu durum, hem itikatta hem de amelde millet olarak seçtiğimiz inanç ve uygulama yollarının farklılığında da kendini gösterir. Tamamına yakını Müslüman olan Türkler'in büyük çoğunluğunun itikatta Mâturidi, amelde Hanefî, tasavvuf anlayışında Yesevî olmalarını tesadüflerle açıklamak mümkün değildir.

Denilebilir ki, İslâm karanlıkları aydınlatan bir güneş gibidir.. Nasıl ki güneş dünyaya ulaştırdığı ışıklarıyla her canlıya kendi kâbiliyetine göre bir çeşit yaşama enerjisi verirse, İslâm da her ferde ve fertlerin oluşturduğu her millete, onların anlayış gücüne ve yaşayış tarzına göre bir enerji verir. Nasıl ki, iki biber çeşidi de aynı güneşten enerji almalarına rağmen yaratılış programlarındaki farklılıklar sebebiyle sonuçta biri tatlı diğeri acı biber oluyorsa, milletler de ayırt edici temel özellikleri sebebiyle, aynı dini kabul etmelerine rağmen, dinî hayatlarında bazı önemli farklılıklar ortaya koyarlar. Dolayısıyla, Araplar'ın kültürlerine ve coğrafyalarına göre içerik ve biçim kazanan bir Arap Müslümanlığı'ndan, Farslılar'ın kültür ve coğrafyalarına göre içerik ve biçim kazanan bir Fars Müslümanlığı'ndan bahsetmek ne kadar doğal ise, Türk milletinin kültür ve coğrafyasına göre içerik ve biçim kazanan bir Türk Müslümanlığı'ndan bahsetmek de o kadar doğaldır.

Bilindiği gibi, İslâm öncesi dönemde Türkler tek Tanrılı bir inanç sistemine sahiptiler. Bu dönemdeki Türk inanç sisteminin "kut" ve "töre" kavramlarına bağlı olarak yapılandığı yönündeki değerlendirmeler, bizlere Türk Müslümanlığı'nı anlamak konusunda önemli ipuçları vermektedir. Yapılan araştırmalara göre, eski Türkler'in inandığı Tanrı hem tek idi hem de "her şeye kâdir, âdil ve yarattığı her şeye gücü yeten ve gerçek töreyi koyan" bir özelliğe sahipti. Gök Tanrı'nın Kur'an'da belirtilen Allah'ın bütün özelliklerine sahip olduğu yapılan araştırmalarda açıkça ortaya konmaktadır.⁵

Türk kelimesinin anlamı üzerinde araştırma yapan bilim adamları bu kelimenin "törümek" fiilinden geldiği konusunda fikir birliği içindedirler. Töre sistemine bağlı kişi anlamına gelen Türk kelimesi "kut" kelimesiyle güçlendirilmiştir. Tanrı'nın insanın mutlu olması için sevgisinden dolayı bildirip kurduğu sisteme (töre) uyarak hayatını düzene sokan insana Tanrı tarafından bahşedilen kutsal bir makam olan kut, yüksek bir ahlâkî dereceyi ifâde etmektedir. Toplumsal statüyü belirlemede ciddî bir etkinliği sahip olan kut kavramı ancak töreye uyduğu müddetçe kişilerin sıfatı olarak kalabilmektedir. Meselâ, Tanrı'dan kut alınmadan kağan olunamazdı. Kağan töreyi terk ettiği anda Tanrı, verdiği kutla birlikte, kağanlığı da ondan geri alırdı.

Kısaca ifâde edersek; "Tanrı türettikleri için bir nizâm koyuyor, buna töre deniyordu. Törenin hükümlerine uyan kimse ise Tanrı'dan kut alıyordu. İşte Türk, töreye uyarak Tanrı'nın her türlü ihsanına hem kafa, hem gönül, hem de maddî dünya nimetlerine, yâni kuta kavuşmuş kimsenin sıfatıydı. Yâni felsefî platformda Türklük, belli bir ahlâka ulaşmak şartına bağlı olarak kazanılan bir değer hükmündeydi. Bir ırk adı değil; bir dünya görüşüne, yâni töreye bağlılığı ifâde eden bir kavramdı."⁶

Tarihin belli bir kesitinde Türk milletine de bir uyarıcı, resul gönderildiğini söylemek yanlış olmaz. Böylece, tek Tanrı inancıyla, töreyle (Tanrı'nın indirdiği sistem) ve onun incelikli, hikmetli algılayış ve yaşanışı ile ulaşılan makamı ifâde eden kutla irşat edilen Türk milleti, İslâm ile tanıştığı güne kadar verdiği sözü, yaptığı biatı bozmadan yaşamıştır.

Töreye uyarak kut kazanma yolunda yürüyen Türk insanı Tanrı'nın sevgisini kazanmak için yaratılmışlara karşı şefkâtlı ve cömert olmaya çalışmıştır. Bilgiye ve bilgelere saygı duymuş, devletine ve milletine hizmet etmeyi, onun varlığını sürdürmesi için fedakârlık yapmayı kuta ulaşmada yerine getirilmesi gereken temel görevler olarak kabul etmiştir. Kapısına gelen her insanı Tanrı misafiri bilmiş, yedirmiş, içirmiş, barındırmıştır. Âdeta yaratıkta Yaradan'ı, halkta Hakk'ı aramıştır. Bu inanış ve yaşayış, sevgi ve hoşgörü duygularını yeşertip geliştirmiştir. Bu da millî kültürün evrensel değerlerini üretmiştir. Türk milletinin enerjik bir yapıya sahip olması bu özelliğinin gelişmesine uygun bir toplumsal zemin hazırlamıştır. Böyle olduğu içindir ki, Türk milleti İslâm'ı kolayca ve severek kabul etmiş, bağrından "yetmiş iki milleti bir gören" Yunuslar, kapısını, kafasını ve gönlünü herkese ardına kadar açan Mevlânâlar çıkartabilmiş, farklı ırklara, dinlere, mezheplere mensup birçok milleti bir arada barış içinde yaşatan evrensel imparatorluklar kurabilmiştir.

İslâm'ı kabulünden sonra, fıtratına, meşrebine ve karakterine uyan itikadî, amelî ve ruhî tercihlerde bulunan ve buna uygun toplumsal yapılanmalar gerçekleştiren Türk milleti kurduğu imparatorluklarla İslâm'a ve insanlığa daha geniş çaplı ve derin muhtevalı hizmetler yapma imkânı bulmuştur.

Türk Müslümanlığı'nın itikadî mimarı büyük Türk âlimi İmam Ebu Mansur Mâturudî'dir. Semarkand'a bağlı Mâturud kasabasında yetişen bu İslâm itikadının büyük imamı, diğer büyük itikad imamı Hasan El-Eş'ârî'den, o dönemin sıcak tartışma konusu olan "Allah'ın zâtı ve sıfatı" konusunda ayrılmaktadır. Bu farklılık Yaradan ile yaratıklar arasındaki ilişkileri değerlendirmede önemli bir etkiye sâhip olmuştur. Kısaca ifâde edersek, Eş'ârî "Allah'ın zâtı ve sıfatı birbirinden ayrıdır" anlayışını savunurken, Mâturidî "İlâhî zat ve sıfat birbirinin ne aynıdır ne de gayrıdır" değerlendirmesini getirmiştir. Basitmiş gibi görünen bu farklılık, hayatın ve onun ayrılmaz bir parçası olan bilimin itikada bağlı olarak yaşandığı ve yapıldığı o dönemlerde önemli gelişmelere sebep olmuştur.

Eş'ârî'nin yolunda yürüyenler (Araplar); içinde yaşadığımız âlemi, sıfatların yansıması ile oluşan bir "gölge âlem" olarak algılamışlar ve "gerçek hayatın", zât tecellisiyle oluşan âhiret hayatı olduğunu kabul etmişlerdir. Bu bakış açısının etkisiyle bu âlemde mevcut olan fiziksel ve toplumsal olgular üzerinde araştırma yapmak, tefekkür etmek beyhude işler olarak görüldüğünden, İslâm'ın ilk yıllarında büyük bir atılım gösteren bilimsel çalışmalar birden bire durmuş, medreselerde sâdece âhiret bilgilerini içeren dersler verilmiştir.

Hâlbuki, Türk âlimi Maturidî, yaratılmışları Yaradan'ı anlatan O'ndan mesajlar taşıyan birer âyet, işâret olarak kabul ettiği için, bilimsel çalışmalar Türkistan'da durmamış gelişmesini sürdürmüştür. Yaratıkta Yaradan'ı görmeyi teşvik eden bu bakış açısı, yaratılmışların en şerefli olan insanı her şeyin merkezine koymuş, aşk, sevgi ve bilgi büyük bir değer kazandırmıştır. Dolayısıyla insanı sevmek, onu hoş görmek, ona hizmet etmek ve nihâyet "her gördüğünü Hızır bilmek" inancı, Tanrı'yı her yerde hazır ve nâzır bilmeyi de beraberinde getirmiştir. Çoklukta birliği, birlikte çokluğu, yaratıkta Yaradan'ı, halkta Hakk'ı aramak ve görmek Türk-İslâm tasavvufunun da temel bakış açıları oluşturmuştur. Böylece, Türk coğrafyasında, Ahmet Yeseviler, Şâh-ı Nakşibendiler, Yunuslar, Mevlânâlar, Hacı Bektaş Veliler, Hacı Bayram Veliler, Akşemseddinler ve daha nice alperenlerin yetiştiği verimli bir imân ve yaşam ortamı oluşmuştur.

Diğer taraftan tabiatı incelemek, varlıklarda Allah'ın koyduğu yasaları bulmak ve bunları hayata uygulayarak insanın işini kolaylaştırmak gibi düşünceler; Ali Kuşçu, Takuyiddin, Uluğ Bey, İbni Sina, Farabi, El Cabir gibi Türk âlimlerini yetişmesindeki toplumsal ortamı hazırlamıştır. Kutup yıldızları olarak tarif edebileceğimiz bu insanlar, Türk Müslümanlığı'nın verimli düşünce ve inanç iklimlerinde yetişerek hem Türk milletine, hem de bütün insanlığa hizmet etmişlerdir.

Bazı araştırmacılar ve yorumcular, Türk Müslümanlığı'ndaki bu iki yönlü gelişmenin Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden dönüşünde, beraberinde 2000 civarında Eş'ârî itikadına bağlı Arap âlimini İstanbul'a getirmesiyle önce yavaşladığı sonra da durduğu şeklinde görüşler beyan etmektedirler. Bu dönemle birlikte medreselerden tabîî bilimler kaldırılması, Osmanlı Türkçesi'nin Arapça'nın tam hâkimiyetine girmesi, Türk Müslümanlığı'nın enerji kaynağı olan tasavvuf ve tarikatların din dışı ilân edilmesi (İmam Birgivi dönemi 1522-1573), tasavvufla birlikte gelişen mûsikinin yasaklanması, Ali Kuşçu'nun öğrencilerinden Takuyiddin'in kurduğu rasathanenin, "Allah'ın işine karışılıyor" diye topa tutularak yıkılması gibi olumsuzluklar söz konusu yorumu haklı çıkartacak gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Yâni ne zamanki Türk Müslümanlığı'nın yerini Arap Müslümanlığı aldı, zihniyetlerde gelişmeyi sağlayan düşünce

kanalları, gönüllerde ilâhî sevgi feyzini taşıyan rahmet kanalları daralmaya başladı. O dönemde Avrupa'da yaşanan bilimsel ve sosyal gelişmelerin de etkisiyle önce duraklama, sonrada gerileme ve çökme dönemlerini yaşadık.

Sultan Abdülhamid Han döneminde, modern okullar açılarak eğitim çalışmalarına hız vermek sûretiyle bu yanlış yoldan dönmek için çabalar gösterilmiş ise de, bir defa "atı alan Üsküdar"ı geçmiş oldu".

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, cumhuriyetin ilk yıllarında, ümmetten millete geçişin temellerini atmak, Türkçe'yi dirilmek ve güçlendirmek için Türk Dil Kurumu, Türk milletinde tarih şuurunu uyandırmak ve millî kültürünün ana kaynaklarını ortaya koymak için Türk Tarih Kurumu, Türk Müslümanlığını ayağa kaldırmak için de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Bu kurumlar Türk milletinin kendi kültürünü yeniden üretme hamleleri olarak değerlendirilebilir.

İslâmlaşmak mı, Araplaşmak mı?

Büyük bir aşkla İslâm'a koşan Türk insanın, "Aşırı sevgi gözü kör eder" sözünü doğrularcasına, millî kimliğini bazı dönemlerde İslâmlaşmak adına Araplaşma tehlikesine mâruz kalmıştır. Şüphesiz ki bu olayda, Kur'an'ın Arapça indirilmesi ve Türk milletinin özel bir aşkla sevdiği Hz. Muhammed'in Arap toplumu içinden zuhur etmesi büyük rol oynamıştır. Birçok Türk aşireti kendilerinin daha iyi Müslüman olduğunu ispat etmek için öz dilleri olan Türkçe'yi Arapça ile değiştirmiş, güzelim Türk isimlerinin yerine Arap ve Fars adları almışlardır. Bazı araştırmacılara göre, bugün sâdece Mısır'da 10 milyon Türk asıllı insan yaşamaktadır. Bunlar kendilerinin Türk olduğunu bilmekte, fakat Türkçe konuşamamaktadır. Irak'ta, Suriye'de, Kuzey Afrika ülkelerinde çok sayıda Türk Araplaşmıştır. Diğer taraftan Yavuz'un Mısır seferinden sonra yoğunluk kazanan Arapçalaşma ve Araplaşma hastalığının, Türkçe'yi ve Türklüğü zayıflattığını söylemek yanlış bir hüküm olmayacaktır.

Bu Araplaşma eğilimi bugün bile varlığını kısmen sürdürmektedir. Bazı kesimlerde Arapça kelime ve tamlamaların ısrarla kullanılmaya devam ederken yine birçok samimi inanan insanımız, oğluna ve kızına en olmadık Arap isimlerini vererek daha iyi Müslüman olacağını sanmaktadır. Bâzıları da İslâm tarihini Araplar'ın tarihi derekesine indirme gayretkeşliği içinde bulunmaktadır. Öte taraftan siyasal ümmetçi kesimlerdeki Araplaşma eğilimi gizli bir Arap milliyetçiliğine sebep olmakta, bunlardan bazıları meselâ, Mehmet Akif Ersoy'un Mehmetçiği "Bedrin aslanları ancak bu kadar şanlı idi" diyerek övdüğü muhteşem Çanakkale Zaferi'ni, Necef'te yapılan bir sokak çatışması ile karşılaştırma küstahlığında bulunurken, söz konusu sokak çatışmasını "Çanakkale Zafer'inden bin defa daha faziletli" olduğunu ifâde edebilecek kadar Arap milliyetçiliği yapabilmektedirler. Araplaşma tehlikesi için alınması gereken tedbirler Farslaşma tehlikesi için de düşünülmelidir.

Sonuç

Maturidi'nin itikatta, Ebu Hanefi'nin amelde, Ahmet Yesevi'nin tasavvufta ortaya koydukları temel ilkeler; en genel anlamıyla İslâm'ın şeriat, tarikat, marifet ve hakikat boyutlarının Kur'an ve sünnete dayalı ölçü ve usûllerini belirlemektedir. Bu ölçü ve usûller Türk'ün narin, ince ve içtenlikli ruh dünyasında Türk-İslâm tarihi boyunca olgun bir güzellik olarak yansımıştır.

Türk'ün ince zevki, mütevazı cömertliği, canlandırıcı ataklığı, atılımcı cesâreti, kısacası alp-eren özelliği kendisini en fazla Türk-İslâm tasavvufunda göstermiştir. Ahmet Yesevi'nin yaktığı ocakta pişirilerek cümle canlıların hizmetine koşulan alp-erenler, Anadolu'nun Türk-İslâm yurdu olmasında da birer mânâ ve madde mimarı olarak görev yapmışlardır.

Özellikle Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun kurulmasında, yükselmesinde bu mimarların katkıları hem nitelik hem de nicelik alanlarında oldukça fazladır. Devletin kurucu mayasının atılmasında Şeyh Edebâli'nin, insanlarımızı umut aşılması ve millî birliğin sağlanmasında Yunus Emre'nin, entellektüel yapının hazırlanması ve işlenmesinde Mevlânâ'nın, Türk ordusunun yapılanmasında Hacı Bektaş Velî'nin, toplumsal yapının meslekî boyutunu sağlam temellere oturtmada Ahi Evran'ın, zanaatkarlığın teşviki ve imparatorluğun olumlu hedeflere yönlendirilmesinde Hacı Bayram-ı Velî'nin ve daha binlerce mâneviyat ulularının, gazi dervişlerin hayırlı katkıları rahmet ve minnetle anılması gereken hizmetler olarak sıralanabilir

İnançta Türk alimi Mâturidi'ye, uygulamada Türk alimi Ebu Hanifi'ye, tasavvufta Türk mutasavvıfı Hoca Ahmed Yesevî'ye dayanan Türk Müslümanlığı'nın günümüzde stratejik bir değer kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Arap ve Far Müslümanlığı'ndan beslenen ve küresel hegemonların yeni dünya tasarımıında birer alet gibi kullanılan terörist gruplar; “barış, huzur ve sevgi” dini olan İslâm'ın, “inanma” ihtiyacı içindeki insanlıkla buluşmasına ve kucaklaşmasına engel olmaktadır. Meydana gelen bu olumsuzluk, görüldüğü kadarıyla, Türk Müslümanlığı anlayışı ile ortadan kaldırılabilir. Çünkü bu anlayış ve yaşayışın özünde insanlığın aradığı evrensel huzurun beslenip güç alacağı ana kaynaklar potansiyel olarak yeteri derecede mevcuttur.

Dipnotlar

1S.Ahmet Arvasi; Türk-İslâm Ülküsü, Cilt: 1, Burak Yayınevi, İstanbul.

2 Pierre Bovet, Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi.

3 El-Fatır Süresi, Ayet 15

4 El-Rum Süresi, Ayet 30

5 Sait Başer; Gök Gök Tanrı'nın Sıfatlarına Esmâü'l-Hüsna Açısından Bakış, İstanbul, 1991.

6 Sait Başer; Kutadgu Bilig'de Kut Ve Töre'den Sevgi Toplumuna, Ankara,1990.

Kazım ÜTÜK